

Debatbog

Der er langt mellem snapsene i en ny bog som sætter de danske universiteters øjeblikkelige situation til debat. Hvad der burde være et konstruktivt indlæg i en væsentlig samfundsdebat drukner desværre mestendels i den særlige "universitære bragesnak", som gør de 168 sider til en intellektuel ørkenvandring. Frugtbare oaser findes dog.

Finn Horn og Henrik Kaare Nielsen. Universitet til tiden? Debatbog. Forlaget Klim. 2003. s. 168. Pris 228 kr.

af Casper Andersen

Det står skidt til. En alliance af teknokratiske politikere og erhvervslivets interesser forsøger med alle midler at knægte det frie åndsliv, som de med deres instrumentelle fornuft er for begrænsede til at indse værdien af. Det er der for så vidt ikke noget nyt i, men nu har den kolde nyttetænkning imidlertid kastet sig over tænkningens allerhelligste bastion – Universitetet.

Formuleringen er måske en kende karikeret, men ikke langt fra den retorik man møder i en ny antologi der sætter universitetet til debat. Ikke at det kommer som nogen overraskelse; klagesangen er hørt før, man burde overveje at sætte melodi til, så alle kan stemme i, når humanioras selvforståelse skal støves af ved festlige lejligheder. Det er nemlig – med enkelte undtagelser – personer med baggrund i det humanistiske, der i denne antologi får lov at give deres besyv med i den verserende debat om universitetets fremtid. Det har øjensynligt ikke været intentionen at lade et mere repræsentativt udsnit af universitetsbefolkningen bidrage til antologien, og man savner modspil til de mange indlæg, der ser diskussionen fra humanioras perspektiv.

Antologiens redaktører forklarer i deres indledning, at den nye universitetslov er den direkte anledning til antologiens udgivelse, men

at sigtet samtidigt er at intervenere i en bredere debat om universitets fremtid. Den ene af redaktørerne, Henrik Kaare Nielsen, beskriver i artiklen 'Universitet til tiden', hvorledes universitetet er under pres fra det nyliberalistiske-borgerlige hegemoni, som arbejder for en styrkelse af universitetets erhvervsorientering på bekostning af faglighedens element af ikke-instrumentel sandhedssøgen. Den permanente og stadig voldsommere konkurrencesituation som i den rådende politiske diskurs betragtes som uafvendelig, bruges af politikere til at legitimere endnu mere styring og erhvervsretning af Danmarks højeste læreanstalter. Overfor dette peger Kaare Nielsen på nødvendigheden af at insistere på, at et samfunds behov ikke kan reduceres til erhvervslivets interesser. Mange finder måske at dette er indlysende, men der kan vel være grund til slå dette fast overfor rigide fortalere for en erhvervsretning af universitetet. Omvendt synes der at være en god portion paranoia i Kaare Nielsens frygt for, at der skal åbnes en ladeport for teknokratiske funktionaliseringstiltag på bekostning af den ikke-instrumentelle fordybelse, som hidtil har været indbegrebet af en universitetsuddannelse. Netop denne modstilling finder man - forbavsende ofte i enslydende jargon som er lidt af en specialitet blandt humanistiske forskere - flere gange i antologien. Man kan spørge sig selv, om det virkelig er det nyliberalistiske-borgerlige hegemonis (i en antologi som denne behøver man selvsagt ikke argumentere for eksistensen af et sådant hegemoni) vådeste drøm at omdanne universitetet til en udklækningsanstalt til optimering af erhvervslivets menneskelige kapital og i øvrigt gøre alt hvad der står i dets magt (hvilket vist er alt) for at dræbe den kritiske refleksion og selvstændige tænkning i løbet af processen.

Det kærlighedsløse karrieremenneske

Har man det lidt svært med modstillingen mellem instrumentel brug af fornuften og universitetets særligt privilegerede omgang med viden kan artiklen 'Den intellektuelle livsform' som er begået af idéhistorikeren Dorthe Jørgensen ikke anbefales som afslappende go'nat læsning. Her serveres den særlige humanistiske bragesnak – om end nærmest karikaturagtigt – for fuld udblæsning. Jørgensen indleder sin artikel med en diskussion af lønarbejderlivsformen. Den udstiller det instrumentelle ved aktiviteten arbejde, forstået på den måde, at lønarbejderen blot udfører sit arbejde for at have råd til at holde fri. Ved overgangen fra industrisamfund til videnssamfund vinder karrieremenneskets livsform imidlertid frem på bekostning af lønarbejderens. Et karrieremenneske søger at realisere sig selv i kraft af sit arbejde, som bliver hele livets indhold og tror på, at man kan udvikle

sig som menneske igennem sit arbejde. Jørgensen kan imidlertid afsløre, at det er en misforståelse, for udfoldelsen af kvalifikationer er "et udtryk for arbejdspladsens krav om at den enkelte vedligeholder og udvikler sine kompetencer, [og det] bliver af karrieremennesket misforstået som en invitation til at realisere sig selv som person eller måske ligefrem som menneske" (s.60)

Udover at have en tendens til at stemme borgerligt er karrieremennesket ifølge Jørgensen kendetegnet ved at være bundet af en teknokratisk bevidsthed styret af instrumentel fornuft. Denne type menneske er imidlertid ude af stand til selv at indse dette og konsekvensen bliver at karrieremennesket får et instrumentelt forhold til alt omkring sig: "Til fritiden, som det opfatter som et middel til at præstere mere på arbejdet. Til familien, som det bruger til at skaffe sig den fornødne psykologiske opbakning. Til kollegerne, som det betragter som brikker i konkurrencespillet om det næste advancement. Til organisationen, som det anvender til at få mulighed for at udfolde sine kvalifikationer" (s. 61).

Det er altså virkeligt skidt at være karrieremenneske. Ikke blot er karrieremennesket afskåret fra kærligheden til visdom (et tema vi vender tilbage til), også kærligheden til familien vantrives – familien er blot redskab til at skaffe den fornødne psykologiske opbakning! (Her sendte anmelderen en tanke til et nært familiemedlem som udover at være stolt nybagt far også er et udpræget karrieremenneske). Jørgensen vil nok fastholde, at hun diagnosticerer en slags idealtype af karrieremennesket – om end hun ikke ulejliger sig med at eksplicitere dette – men skal en sådan diagnostisering give mening, så må der vel være tale karaktertræk, der manifesterer sig konkrete mennesker. Med så fordomsfulde udmeldinger som Jørgensen fremsætter her, kan det vel ikke undre, at en eller anden udenfor universitet spørger sig selv, hvad disse humanister egentlig bilder sig ind. Der er ikke tale om en subtil demaskerende analyse, men om almindelig fordomsfuldhed pakket ind i fine ord.

Den intellektuelle panda

Ifølge Jørgensen har karrieremenneskets livsform også holdt sit indtog på universitetet. Her vandrer der i dag mørkemænd rundt, som kun tænker på næste forfremmelse, og siger det, ledelsen vil høre. Der findes dog stadig sande intellektuelle, der besidder den særlige intellektuelle livsform. De er kendetegnet ved at være drevet af sophia – kærligheden til visdom. Den intellektuelle har indsigt i omfattende sammenhænge, og er ikke som den specialiserede videnskabsmand begrænset af et empirisk sandhedsideal,

[3]

men drives frem af en metafysisk sandhedssøgen. For den intellektuelle livsform er der ingen skelnen mellem virke og væren. Som 50'ernes husmand der kunne plukke blomster til konen og pløje sin mark uden at skelne mellem fritid og arbejde – Jørgensens eget korchske eksempel – er der sammenfald mellem den intellektuelles væren og virke. Virket består i tænkning – ikke i empirisk undersøgelse, eksperimentel praksis eller andet snavs forstås. Den intellektuelle hører naturligt hjemme på universitetet: for at være et universitet af andet end navn, må det være et sted for fri forskning, og fri forskning bedrives nu engang af intellektuelle. Universitetet som institutionel ramme for den intellektuelle livsform har imidlertid længe været under et voldsomt pres, som kun er blevet endnu mere udtalt under den nuværende regering. Livsformen er på alle måder truet; af det politiske pres for anvendt forskning, af at uddannelserne skal være kompetencegivende på bekostning af det alment dannende sigte, af at de intellektuelle skal resocialiseres til en fremtid som karrieremennesker og senest af den nye lov som ophævede universitets selvbestemmelsesret. Den generelle teknokratisering sætter sig igennem på en lang række fronter, og den intellektuelle er jaget vildt. Som en panda ser den intellektuelle sit naturlige habitat (det gode gamle universitet) forsvinde, og da en intellektuel, som pandaen, har en yderst sart mave, der kun tåler en ganske særlig kost (særligt udvalgte vellagrede metafysiske knopskud) risikerer den intellektuelle sygdom til døden ved at skifte opholdssted og ernæringskilde. (Anmelderen er her optimist og tror at kun de færreste vil risikere mere end lidt nervøs mave i en eventuel overgangsfase).

Værensform rimer på elfensbenstårn

En række spørgsmål rejser sig i kølvandet på Jørgensens analyse. På det personlige plan må man spørge sig selv, om man har det privilegium at besidde denne særlige intellektuelle værensform, og hvor man i givet fald skulle have den fra. Måske er det et kim skænket de få udvalgte af Herren Zeboat, eller er det noget man kan erhverve sig i kraft (ud)dannelse? Kan det ligefrem tænkes, at den intellektuelle livsform kan snige sig ud under de ellers hermetisk lukkede dobbeltdøre på anden sal i bygning 328 på Aarhus Universitet og befrugte de unge historikers sind? Det er fristende, at nøjes med at ironisere over en argumentation som den man møder hos Jørgensen, men man kan ikke lade det blive ved det. Det må aldrig blive en dyd at agere skovl for fordomsfuldhedens grøftegravning og påstanden om, at der er afgrundsdyb ontologisk forskel mellem den intellektuelles og andre menneskers livsform cementerer en lejrtænkning, som vanskeliggør

intellektuelles – tør vi sige humanisters? – mulighed for at deltage konstruktivt i en række sammenhænge, hvor der ellers kan være god grund til at de gør det. Der er fare for, at vi mister muligheden for at kritisere (kritisere i kantiansk forstand naturligvis – en tilføjelse som jeg har erfaret det er populært at komme med, når man ude i et polemisk ærinde) – ikke mindst for at kritisere en række tendenser, som Jørgensen selv peger på i sin artikel. Vi kan for så vidt godt formulere denne pointe på den klassiske idéhistories hjemmebane. I en diskussion af universitetets fremtid er der god grund til, at fremhæve at Aristoteles i *Etikken* insisterer på, at der skal være behørig afstand mellem markedet hvor der udveksles varer og torvet hvor de samfundsmæssige og filosofiske diskussioner finder sted, men der er altså ingen grund til at tage hele den aristoteliske ”metøkerforagt” med i analysen. Med Platon er der grund til at insistere på, at ”filosoffen” har en tilgang til verden, som er anderledes end videnskabsmandens eller embedsmandens, men derfor er der ingen grund til at insistere på den platoniske åndsaristokratisme. Og var det ikke blevet gjort så fantastisk mange gange før, var der vel også god grund til at bruge frankfurterinspirerede værktøjer til at demaskere underliggende agendaer bag det moderne begreb om det udviklende arbejde, men også her går det galt, hvis man som Jørgensen hævder, at karrieremennesket, modsat den intellektuelle blot har en familie for at opfylde et psykologisk behov i forhold til karrieren. Er de ansatte – forkert ordvalg lad mig begynde sætningen igen. Er de intellektuelle ved universiteterne virkelig bedre familiefædre og familiemødre end gennemsnittet? For mig at se er den lærdom man kan drage af Jørgensens analyse, at det er nødvendigt at kende noget til den type mennesker man fra tårnet ønsker at diagnosticere (eller pege fingre ad), hvis man skal hæve sig over stereotype fordomsfuldheder. Og det er aldrig sundt at slæbe rundt på den slags fordomme, hvis man ønsker at intervenere i en væsentlig diskussion. Jørgensen insisterer på, at universitetet skal være rammen om den intellektuelle livsform. Artiklen viser imidlertid nødvendigheden af en insistere på, at der på universitetet også skal være plads til folk, som har et afslappet forhold til nyttebegreber og som gerne vil gøre karriere, men som til gengæld har vanskeligere ved at omgås begreber som sophia og metafysisk sandhedssøgen, og som ikke mener at instrumentel fornuft er det magiske sesam-luk-dig-op-ord, der giver adgang til indsigtens hule.

De forstemmende dommedagsklokker

Et par af antologiens bidrag forsøger dog at se udover det skrækscenarium, som ellers er et gennemgående træk på de fleste af antologiens sider. Den

tidligere rektor ved Aarhus Universitet Hennning Lehmann piller i artiklen 'Universiteter – mellem Humboldt og hvad?' ved forfaldshistorien og kalder på lidt historisk selvbesindelse. Han påpeger at universitets historie har været en yderst omskiftelig affære, og som han bemærker "skulle [det] da være stærk tobak om universitet kun var i stand til at dumme sig i fremtiden". (s.49)".

Morten Kyndrup der er professor i Æstetik og kultur ved Aarhus universitet, harcelerer i 'Den store kortslutning' mod den måde, hvorpå universitetsbefolkningen generelt har ytret sig i den verserende debat om universitetslovgivningen. Man har refleksagtigt reageret på udefrakommende krav om forandring af universitetets organisation ved at fremstille et skønmaleri, hvor universitets ledelsesform fremstilles som tæt på det ideelle – noget som enhver med et vist kendskab til universitets drift og struktur, ifølge Kyndrup, ved ikke er korrekt. Fra universiteternes side hævdes det, at en mere effektiv ledelse nødvendigvis vil føre til afmonteringen af universiteternes autonomi, og dermed er man helt på linie med netop de politikere, som har det mest rigide syn på universiteternes virke, og som mest hårdnakket har forlangt de ledelsesmæssige forandringer. For Kyndrup er effektiv ledelse ikke et fyord, og han tillader sig ligefrem at antyde det kæterske synspunkt, at der kan komme noget godt ud af den nye universitetsreform. For eksempel påpeger han, at eksterne bestyrelsesmedlemmer ikke nødvendigvis ønsker at omdanne Danmarks universiteter til viljeløse filialer af Dansk Industri men rent faktisk vil gøre et stykke arbejde for at varetage institutionens tarv. Det er selvfølgelig umuligt at forestille sig dette, hvis man mener der er (eller ligefrem bør være) en uoverstigelig kløft, mellem den verdensanskuelse man har på universitetet, og den man har udenfor. I modsætning til Jørgensen mener Kyndrup ikke at en sådan kløft eksisterer – og det har han ret i.

I Kyndrups analyse har universitetsbefolkningen spillet en yderst pinlig rolle i forbindelse med diskussionerne af den nye reform, og det har givet universiteterne et alvorligt problem på halsen. Ikke blot har man givet sig selv det værst tænkelige udgangspunkt for at høste eventuelle positive gevinster ved forandringer i universitetets struktur; man har samtidigt begået et eklatant selvmål ved at udstille at fordommene om det forstokkede universitet, som eksisterer i visse politiske kredse, i nogen grad har hold i virkeligheden. Set på baggrund af flere bidrag i denne antologi, må man give Kyndrup ret. Når Jørgen Øllgaard i sin artikel om 'Markedsgørelse af universiteterne' skriver side op og ned om alle de forfærdelige ting, der i øjeblikket sker med universitetet, klinger det hult, når han siger,

[6]

at det for "forskernesamfundet handler om at have øje for balancepunktet, hvor (økonomiske) markedsovervejelser overtrumfer de fagligt-videnskabelige vurderinger og prioriteringer" (s. 107). Det er vanskeligt at være uenig i dette synspunkt, men når Øllgaard bruger sine mange sider på at male fanden på væggen i forhold til en nyorientering af universitetet, synes det balancepunkt vi opfordres til at have for øje at befinde sig nogenlunde eksakt ved status quo. Der er ikke meget tillid til at ens faglighed kan begå sig, hvis der sker den mindste ændring, og det er måske netop her, vi skal finde forklaringen på den vi-må-ikke-sænke-paraderne-en-tøddel-attitude, der gennemstrømmer mange af antologiens bidrag, og gør den så ulidelig destruktiv. Her bør vi gå den anden vej og stole så meget på værdien af vores faglighed og virke, at vi rent faktisk kan forklare folk uden for universitetet, at det vi laver er af stor betydning og værdi. Det kræver naturligvis en tiltro til, at folk uden for vores ædle institution også er i stand til at tænke. Den tiltro har jeg, men jeg mener heller ikke, at der er en ontologisk forskel mellem os og dem.

Udover de allerede omtalte artikler indeholder antologien artiklen "Universiteterne og Erhvervslivet – et risikofyldt partnerskab". Der er skrevet af Ole Lange, der påpeger, at der her er tale om et modsætningsfyldt partnerskab mellem Pallas Athene og Hermes der, som Lange bemærker, udover at være handlens Gud også var tyveknægtenes Gud. Tilliden til dem man eventuelt skal indgå i begrænsede partnerskaber med, kan vist ligge på et meget lille sted. Desuden har Lars-Henrik Schmidt og Claus Holm, der henholdsvis er rektor og sekretariatschef på Danmarks Pædagogiske Universitet bidraget med en artikel om deres erfaringer med den nye universitetslov, som i al dens foreløbighed har ligget til grund for DPU's ledelsesstruktur siden 2000. Endelig har direktør ved Danmarks Humanistiske Forskningscenter Birgitte Possing skrevet en artikel om det utvivlsomt gode stykke arbejde, man laver på netop Danmarks Humanistiske Forskningscenter. Til den artikel er der blot at sige, at såfremt man ønsker at bringe 17 siders ukritisk reklame for den institution man repræsenterer, så er man altså nødt til at bekoste en reklamebrochure og ikke lade folk betale for en antologi.